

עד שרש תולדתו ע"י שהיתה אמו מביאתו לבית המדרש בינקותו, וממילא גם שבח ושכר לאמו; –
 ואותו מאמר 'טף למה באין – כדי ליתן שכר טוב למביאיהן' ר' אלעזר בן עזריה אמרו בשבת שלו, ור'
 יהושע שעליו נאמר 'אשרי יולדתו' כנ"ל לא היה בבית המדרש באותה שבת, וכשהפציר בשומעים
 שיאמרו לו מה חידוש היה בבית המדרש עד שאמרו לו דבר זה, אמר להם רבי יהושע: 'מרגלית טובה
 היתה בידכם ובקשתם לאבדה ממני' – ממני דייקא, שזכיתי למידה זו על
 ידי אמי יולדתי שתיקנה שלא מדעת את החטא שהיה בי שלא מדעתי וכן"ל (מובא בספר הפרשיות וילך).

את ה' האמרת היום בגימטריא: זו קריאת שמע (בעל הטורים תבא כו, יז).

דף ד

'אלא טומטום ספיקא הוא, מי אצטריך קרא למיעוטי ספיקא?!'. התוס' מפרשים, כיון שהוא ספק
 נקבה אינו יכול להביא קרבן ראייה ואין צריך לימוד מיוחד מהכתוב על כך. [ואם תאמר, הלא יכול
 להביא קרבן למחרת יום טוב ולהתנות שאם הוא פטור מראיה יהא זה נדבה – לא כי, מפני שלא יוכל
 לסמוך עליו כי קרבן נשים אין טעון סמיכה, ונמצא מבטלו מסמיכה (לפי הצד שהוא זכר ונתחייב לסמוך)
 הלכך אין לנו לתקן לו קרבן באופן זה. וע"ע מהרש"א]. והקשה בספר טורי אבן, מדוע 'עשה' דראיית
 פנים בעזרה לא ידחה לאו דולא יראו פני ריקם, ויתחייב להראות בעזרה ללא קרבן, ועל זה בא הלימוד
 המיוחד לפטרו מראיה.

ויש מתרצים שאין שייך בכגון זה לומר עשה דוחה לא-תעשה כי על זה גופא הוזהרה התורה, לא
 להראות ריקם. [וכמו שכתב הצ"ח (בפסחים מט). שלכך אין שייך לומר עשה דקרובן פסח ידחה לאו דלא
 תשחט על חמץ דם זבחי – כי על דבר זה עצמו הוזהרה תורה, שלא יקיים מצות הפסח כשיש לו חמץ]
 (ע"פ שפת אמת; הר צבי. וע"ע בענין זה בקהלות יעקב זבחים מו, יד).

לדעת הרמב"ם (ריש הלכות חגיגה) הבאת קרבן מעכבת במצות ראייה, וכל שבא ללא קרבן לא קיים המצוה כלל, ולפי זה מסתבר
 שאין שייך כלל להקשות שידחה עשה ללא-תעשה. וע"ע אבן ישראל ריש הלכות חגיגה ובמובא להלן ז.

– יש מקשים על קושית הגמרא 'איצטריך קרא למיעוטי ספיקא?!' לדעת הסוברים ספיקא דאורייתא
 לחומרא מהתורה [ולדעת החות-דעת ועוד, במצוות עשה אף הרמב"ם מודה שצריך להחמיר מהתורה],
 הרי לולא פטור מיוחד היינו מחייבים אותו מפני הספק ולכך הוצרך הכתוב לפטרו. (וזה קשה אף לפירוש
 התוס' שיש כאן צד קולא, כי לא יוכל לסמוך, שהרי אם מהתורה הוא מחוייב לצאת ידי ספקו, אין סברא שיבטל חיובו וימנע
 מהבאת קרבן כלל בגלל שאין יכול לסמוך).

ואכן המאירי כתב שמסוגיתנו נראה כדברי האומרים ספקא דאורייתא מהתורה לקולא ורק מדרבנן
 לחומרא.

ובשפת אמת פירש שעיקר כוונת הגמרא היא להקשות שאין שייך שיבוא הכתוב וימעט את הספק, כי
 לפי הצד שהוא זכר – ודאי יש לו להתחייב ואין שייך למעטו [ורק בתירוץ הגמרא חידש אביי שאפילו
 ידענו בו שהוא זכר גזרת הכתוב לפטרו, אבל המקשה לא סבר כן], ועל כן אם ננקוט ספקא דאורייתא
 לחומרא מהתורה, ודאי יתחייב הטומטום ואין שייך למעטו.

ויש מי שכתב, כיון שהאדם עצמו עומד בספק בעיקר חיובו אם הוא בר-חיובא אם לאו, אין צריך

להחמיר מדין תורה. ורק כאשר עצם החובה ודאית אלא שיש ספק אם כבר נעשית המצוה וכד', בזה יש להחמיר מהתורה, כי כן הוא גדר החיוב עצמו – לעשות המצוה בודאות, וכל שלא קיימה בודאות לא יצא ידי חובתו, אבל כאשר עצם החיוב במצוה מוטל בספק, הכל מודים שאינו חייב אלא מדרבנן (עפ"י ברכת מרדכי ח"ב כה, ע"ש ביתר ביאור לחלק בזה בין ספק איסור לספק מצוה).
ובספר אור שמח (חגיגה ב,א) צידד לפרש כוונת הגמרא, כשם שדורשים 'ראה – יראה' מה אני בחנם אף אתה בחנם, וכן מה הוא בשתי עינים אף אתה, כן יש להקיש מה הוא אינו רואה אותך בספק, דמי איכא ספיקא קמי שמיא, אף כשאתה רואה אותו לא יהא מספק (והביא דוגמא לדרשה כיוצ"ב).
עוד בתירוץ הקושיא – ע' בטורי אבן ובמאור ישראל ובשפת אמת על תד"ה דמרבה. וע"ע בשו"ת דובב מישרים ח"א קלד, בבאור הרמב"ם לקושית הגמרא.

(ע"ב) 'בשלמא טמא דכתיב ובאת שמה... והבאתם שמה כל שישנו בביאה ישנו בהבאה וכל שאינו בביאה אינו בהבאה'. יש מי שכתב שאין צריך לימוד מיוחד לפטור מקרבן ראיה, שכיון שאינו יכול לבוא בעזרה ממילא לא נתחייב בקרבן, שהרי חיוב הקרבן אינו שייך אלא לאדם הנראה בעזרה כמו שנאמר ולא יראו פני ריקם. אלא עיקר הדרשה נצרכת לקרבן חגיגה, שמי שאינו ראוי לבוא, אינו חייב לשלח חגיגה (עפ"י אבי עזרי חגיגה א,י). ואולם יתכן לפרש שעיקר הדין למדנו מן המקרא הזה, שכיון שאינו בראיית פנים בעזרה לכך פטור מקרבן (כ"מ בחזון איש קכט סק"ד).
ויש מי שכתב נפקא מינה בכהן טמא שבא לעשות קרבן ציבור שהותרה בציבור, שכיון שיכול לבוא ולהקריב, הוה אמינא שיתחייב בקרבן ראיה – על זה בא הלימוד שכיון שאינו ראוי לבוא בשביל קרבן ראיה [אלא בא רק בגלל קרבן ציבור], אינו בהבאה. או אפשר שהכתוב בא ללמד באופן שנטמא אחר שנראה בעזרה קודם שהביא קרבנו (עפ"י טורי אבן).
ובאבי עזרי שם (דפים רצט–שא) נשא ונתן באורך בתירוץ השני. ובחזו"א דחה תירוץ זה. וכן בשפת אמת כתב לדחות תירוץ הטורי-אבן.

'רב ביבי (כצ"ל. של"ה תושבע"פ ר, ועוד) **בר אביי הוה שכיח גביה מלאך המות' – שהיה מתעסק בראיית השדים** (רבנו חננאל. וכו"ה בתשובות הגאונים (הרכבי. רכה) 'רב ביבי בר אביי מאד היה מעמיק לדבר עם המלאכים ושוקד לראות את השדים, וממה שהעמיק בדברים הללו נסתכן ודומה שנפגע...'. – כנראה הכוונה למעשה המובא בברכות ו. 'רב ביבי בר אביי עבד הכי חזא ואתוק...'. – כאשר העיר בספר מגדים חדשים שם).

'הואיל ואייתית ליהוי למניינא'. נראה שאין הפירוש שתעלה למנין המתים במקום אותה מרים שהיתה אמורה למות – כי כיון שהבורא ציוה לו להמיתה היאך אפשר שלא ימיתנה, אלא הפירוש כיון שלקחתי נשמתה אי אפשר להחיותה אלא תהא במנין שאר המתים (תורי"ד, דלא כמי שפירש שתהא במקום האחרת).

עניני אגדה

(ע"ב) 'דאזל שמואל ואתייה למשה בהדיה, אמר ליה: דלמא חס ושלום לדינא מתבעינא, קום בהדאי דליכא מילתא דכתבת באורייתא דלא קיימתייה'. פרשו התוס', לא שמשה רבינו יעידנו שקיים הכל כי מאין ידע, אלא אומר היה שמואל כך וכך דרשתי ועשיתי מעשה, בוא והעידני שכן למדת גם אתה.

ע' במהרש"א שהעיר על התוס' ממסקנת הסוגיא בברכות (יח) שהמתים יודעים מה נעשה עם החיים. ויש להעיר שגם בתוס' בסוטה (לד: ד"ה אבותי) משמע שנקטו שלפי המסקנא אינם יודעים. ע"ש בפתח עינים, ובמגדים חדשים ברכות שם. – כך היא מדת הצדיקים; עיקר יראתם לא מעונש החטאים אלא מהחשש שמא לא כיוונו במעשיהם ובדרכיהם לאמיתה של תורה ולרצון השי"ת, ולכך קרא למשה רבינו שיעיד כי האמת אתו (עפ"י שיחות מוסר לגר"ח שמואלביץ זצ"ל, לג תשל"א).

וייש נספה בלא משפט... ומכל מקום הכל ממשפט השי"ת, כי ודאי פגם בדבר מה שלא מדעתו, אלא שהוא נסתר גם מעיני האדם עצמו ורק השי"ת יודע. ואין לזה שום עצה רק תפלה ורחמים, כי מי שהוא נקי באמת אז השי"ת שומרו ולא יאונה לו כל און (עפ"י צדקת הצדיק פד. וע' גם תפארת החנוכי (וילך דף ק:)) בשם הרה"ק מאיוביצא, שיש משפט מהשי"ת שזה יספה בלא משפט, וזה הטוב והנאות לפניו עפ"י מדת משפטו, עע"ש).

והרשב"ש בתשובה (קצה) כתב: '... על כן אני אומר לפי קוצר שכלי, מי שאין בידו עבירה מחייבת מיתה וקוצר ימים מהעקור נשאר על הקץ הקצוב מספר ימי חייו, ובראש השנה אינו נדון לא בחיים ולא במות, אבל נשאר על הקץ הקצוב ובתום קצו ימות אם אין לו מצוה מחייבת אריכות ימיו, וזו היא מיתה בלא חטא...'

... בעל הקץ הקצוב אינו נכנס בדין החיים והמות ביום ראש השנה, אבל נכנס לענין שאר עניני אדם, בני מזוני בריאות וחולי ודומיהם. ואשר לא נכנס ביום הדין בחיים ובמות נשאר בחק האפשר במיתת מגפה ובמיתת מלחמה ודומיהם או מיתה טבעית על ידי רוע הנהגה, וזה שאמר עליו החכם יש נספה בלא משפט, וכהוא עובדא דבפ"ק דחגיגה בעובדא דמרים מגדלא נשיא ומרים מקריא דרדקי. ואותן שלא נכתבו בראש השנה בבריאות, אם פשעו בעצמם יבואו לידי חולי...!'

*

'בגמרא: יראה – יראה', כדרך שבא לראות כך בא ליראות. ופירש כ"ק אבי אדומו"ר וצללה"ה, שכמו שבא לראות הדר כבוד שכינתו כך יראה בו בעצמו ויבחון אם הוא ראוי לכך, ודברי פי חכם כן.

ואין הפירוש שיתמרמר על מהותו היותו רחוק מהנדרש ממנו, כי יום טוב לשמחה ניתן ולא לעצב ולדאוג על ריחוקו מהשי"ת... ומאחר שיום טוב מחויבים בשמחה... אי אפשר שהמצוה תהיה שבירת הלב ויתאונן אדם חי גבר על חטאיו – רק הפירוש הוא על פי דברי הש"ס חגיגה עבד שרבו מצפה לראותו... וכה יחשוב אדם בנפשו ויביט בעצמו ובמעמדו ושאעפ"כ הקב"ה מצפה לראותו, מזה יתלהב לבו באהבת השי"ת עד שכל נפשו ומאודו יתן באהבתו, ומזה באה שמחת יום טוב בשלימות' (שם משמואל פסח תרע"א עמ' צח).

דף ה

יומא חד הוה קא אזיל באורחא חזייה להווא גברא דהוה מנקיט תאני... נראה שתוך כדי עיונו בפירוש הכתוב הזמינו לו מעשה זה, כדי לרמוז לו על פירושו (עפ"י הדושים ובאורים).

שכה

וכיצא בזה יש לפרש בע"ב בנפילת המגילה לרבי בהגיעו לפסוק 'השליך משמים ארץ'.

- א. קטן המדבר ואינו שומע – פטור מראיה, שהרי אף לכשיגדל ייפטר ואין חיוב חינוך לקטן באופן שגם לכשיגדל לא יתחייב. [אולם קטן שאינו מדבר מחמת קטנותו – כתב בשפת אמת (להלן 1) שמסתבר לחייבו מדין חינוך].
- ולענין הקהל; לדעת המנחת-חינוך (תריב) חייב [שהרי אין חובתו מדין חינוך אלא אביו מהויב להביאו]. ובאבי עזרי (סוף הלכות חגיגה) כתב להוכיח מהירושלמי שלא כדבריו.
- ב. האלם שהוא שומע, צריך בדיקה לענין גטין שמא הוא שוטה, כי לפעמים סיבת האילמות קשורה להפרעה שכלית (ע' אה"ע קכא, ו; שבט הלוי ח"ח רנא, א-ב).
- ג. הרמב"ם (מכירה כט, ב) כתב שהמדבר ואינו שומע אין יכול למכור קרקעות, ואולם לשאר דברים דינו כפקח לכל דבר [כפי שמוכח מדברי הרמב"ם בכמה מקומות, ואין לחוש לדברי כמה אחרונים שכתבו בדעת הרמב"ם שאין דינו כפקח] (עפ"י אגרות משה אה"ע ח"ג לג).
- ד. מבואר בפוסקים שאדם שאינו חרש לגמרי, אע"פ שכבדו אוניו משמוע ואינו שומע אלא על ידי שאגת קול – אין דינו כחרש (עפ"י גוב"י; רעק"א; חת"ס ועוד. ע' במובא במאור ישראל). ולענין ראייה – משמע מפירוש רבי עובדיה מברטנורא שכל שאין לו שמיעה גמורה נתמעט מחיוב. ורעק"א תמה על כך.
- חרש-אלם מלידה שנתנו בתוך אוניו מכשיר שמיעה ועל ידי כך התחיל לשמוע קולות ולמד אף לדבר, אך אין חיתוך דיבורו ברור כל כך – נראה שדינו כמדבר ואינו שומע והריהו כפקח לכל דבר (עפ"י אגרות משה אה"ע ח"ג לג. ולדבריו יוצא שאינו מוציא אחרים ידי חובת שופר, לפי מה שפסק השו"ע שהמדבר ואינו שומע אינו מוציא, כבסמוך. ובספר מאור ישראל כתב שהשומע ע"י מכשיר חשמלי מוציא את הרבים בשופר).
- ה. בקרבן חגיגה; לדעת התוס' חייבים ולדעת הרמב"ם (חגיגה ב, ד) דינה כראיה ופטורים (וע' גם בטורי אבן).
- ו. צירוף למנין עשרה; פסק בשלחן ערוך (נה, ת. עפ"י תשובת מהרי"ל ק, ב) שחרש המדבר ואינו שומע מצטרף לעשרה. והט"ו (קכד סק"ב) סובר שאינו מצטרף מפני שאינו יודע לענות אמן על ברכות הש"ץ. ואם הוא מכויץ הברכות וכשרואה שעונים עונה עמהם – לכל הדעות מצטרף (פרי חדש; משנ"ב נה סקל"ח).
- ז. לענין תקיעת שופר; פסק בשלחן-ערוך (תקפט, א) שחרש המדבר ואינו שומע אינו מוציא אחרים ידי חובתם. ובערוך השלחן פקפק בדבר (וע' הר צבי כאן בישוב קושיותיו). והשומע ואינו מדבר – מוציא (בית יוסף ורמ"א שם).

דפים ג – ד

ג. איזהו שוטה?

איזהו שוטה (האמור בכל מקום שפטור מהמצוות ומעונש ואין קנינו קנין ואין ממכרו ממכר. רש"י) – היוצא יחידי בלילה, והלן בבית הקברות, והמקרע את כסותו. בתחילה אמר רב הונא עד שיהיו כל הסימנים בבת אחת, ולבסוף חזר וסבר שמקרע כסותו לבדו שוטה הוא [ונסתפקו שמא גם בשני הסימנים האחרים חזר בו ודי באחד מהם לבד להחשב כשוטה]. ורבי יוחנן אמר: אפילו באחד מהם (כל שעושה אותם דרך שטות). ועוד הביאו מהברייתא, איזהו שוטה – המאבד כל מה שנותנים לו.

א. בירושלמי הצריכו עד שיהא בו כולם, חוץ ממאבד מה שנותנים לו – שזהו סימן ודאי לשטות (וכן משמע קצת שנקט לעיקר מהר"ם מרוטנבורג בתשובה תנח. וע' גם בפירוש מהר"י בן מלכי צדק ריש תרומות שכתב שצריך שיהיו בו כולם). והרא"ש (בחולין פ"א ד) פסק כרבי יוחנן. וכן פסק הרמב"ם (כפירוש הכסף-משנה עדות ט, ט). וכתב שהוא הדין לשאר דברים, כל שנמצאת דעתו משובשת תמיד בדבר מן הדברים, אע"פ שהוא מדבר ושואל כענין בשאר דברים – בכלל השוטים ייחשב. ואולם יש שכתבו שהסימנים הללו בדוקא.

בשול"ת אגרות משה (אה"ע ח"א קכ. וע"ש עוד בח"ד צז) דן באדם ששהוא שוטה רק לענינים מסוימים, אך לכל שאר דברים רואים ויודעים שהוא מתנהג כפקח לכל דבר, הן במעשיו הן בדיבוריו; ויצא לחלק [לפי דעת הרמב"ם] בין חיובי מצוות [ועדות] שדינו כשוטה כי לא חיבה התורה במצוות לחצאין, ובין פעולות כמקח וממכר וגירושין וכד' שבאלו דינו כפקח כיון שלאותם ענינים הרי הוא ככל אדם. ואולם בסתמא, כל שלא נתברר להפך, אם ראינו שהוא מתנהג כשוטה בדברים מסוימים כגון אלו המפורשים בגמרא [ולרבי יוחנן שהלכה כמותו, אפילו בסימן אחד], אנו מחזיקים אותו כשוטה לכל הענינים, עד שיודע שאינו כן.

ב. מי שאינו עושה מעשי שטות, ומשיב כהוגן על מה ששואלים אותו, על הן ועל לאו לאו, אלא שניכר בדיבורו שהוא מהפתאים ביותר – כתב המהר"ט שכשר לחליצה ואינו בגדר 'שוטה' [ורק לענין עדות פסול, כמו שכתב הרמב"ם, שאינו מבין כהוגן מה שראה להעיד עליו]. ויש חולקים (עפ"י דברי חיים; שואל ומשיב ועוד. וע' סמ"ע לה סקכ"א; אבנ"ז אה"ע קצא). ופסק בשול"ת אגרות משה (אה"ע ח"א קסז) שלמעשה יש להורות כמהר"ט, שאף הפתי ביותר, אם אך מסבירים לו וסובר – כשר לחליצה.

ובשול"ת אור שמח (לקוטים יג) נקט שעיקר השטות ניכר בדיבור, והגמרא מדברת על הסימנים במעשים, אבל כל שמדבר כדרך המשוגעים דברים בלא שייכות – הרי זה שוטה גמור.

ג. הסימנים המוזכרים בגמרא אינם בכלל 'שיעורים' שנאמרו הלכה למשה מסיני אלא סימנים ובדיקות, ולכן הם שייכים בין בישראל בין בבן נח לענין שבע מצוות (עפ"י מנחת שלמה לד).

דף ו

ד. א. מה דין הקטן בראייה?

ב. קטן שהוא חגור או סומא, מהו בראייה?

ג. קרבן ראייה וקרבן חגיגה – בכמה כסף?

ד. עולות שהקריבו ישראל בהר סיני – מה היו? האם היו טעונות הפשט וניתוח?

ה. קרבנות ראייה חגיגה ושמחה – מה ביניהם?

א. קטן פטור מן הראיה (ואעפ"י שנאמר כל זכורך – קל וחומר מנשים שפטורות. תוס' ב:). קטן שהגיע לחינוך, חייב אביו להעלותו [מדרבנן, והסמיכו זאת על הכתוב כל זכורך. כדלעיל ד]. ואיזהו קטן שפטור – בית שמאי אומרים: כל שאינו יכול לרכוב על כתפיו של אביו ולעלות מירושלים להר הבית. ובית הלל אומרים: כל שאינו יכול לאחוז בידו של אביו ולהעלות מירושלים להר הבית.

א. כאמור למעלה, לדברי הירושלמי בראיית פנים בעזרה חייבים אף הקטנים בדומה להקהל, ורק מקרבן ראייה פטורים, אבל שיטת תלמודנו שלא לחלק בדבר ופטורים לגמרי (עפ"י תוס' ב:).